

**КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ  
ДЕРЖАВНОГО СЕНАТУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У 1918 р.**

**HUMAN RESOURCES SUPPORT  
FOR THE STATE SENATE OF THE UKRAINIAN STATE IN 1918**

**Степанюк А.Г.,**  
суддя

*Київського апеляційного адміністративного суду*

Актуалізуються проблеми функціонування вищого судового органу Української Держави. Визначені особливості його формування. Подані біографічні відомості про членів Державного Сенату.

**Ключові слова:** Українська Держава 1918 р., судоустрій, судочинство, правосуддя, Державний Сенат, Гетьманат.

Актуализируются проблемы функционирования высшего судебного органа Украинской Державы. Определены особенности его формирования. Собраны биографические данные о членах Державного Сената.

**Ключевые слова:** Украинская Держава 1918 г., судоустройство, судопроизводство, правосудие, Державний Сенат, Гетманат.

The article looks into the problems of functioning of the higher judicial body in the country of the Ukrainian State. The author identifies the peculiarities of its formation. Personal data of State Senate members are given.

**Key words:** the Ukrainian State of 1918, judicial system, judicial procedure, the State Senate, Hetmanate.

**Постановка проблеми.** Попри наявну історіографію, присвячену Українській революції 1917-1921 рр., кількох докторських дисертацій, у яких аналізується існуюча по темі література (Ю. Вовк, В. Гончаренко, Ж. Дзейко, В. Довбня, П. Захарченко, Е. Кісілюк, О. Копиленко, О. Тимошук та інші), ніхто із авторів не робив спроб з'ясувати поіменний склад Державного Сенату. Найбільший список членів подано у «Історії України» Міністра іноземних справ тогочасної Української Держави Д. Дорошенка, проте і в ньому відсутні біографічні дані, почасті відсутні імена окремих сенаторів, а подекуди не вірно названі прізвища [1, с. 374-375]. Такі ж прогалини присутні і в повідомленнях тогочасних засобів масової інформації. Відомості про сенаторів нам доводилося шукати у фонді Центрального державного архіву вищих органів влади м. Києва, де містяться особисті справи урядовців, суддів, інших службовців Української Держави.

**Метою роботи** є виявлення та оприлюднення прізвищ та біографічних даних сенаторів Державного Сенату, знаних в Російській імперії вчених, державних діячів, сенаторів Правительствующого Сенату, суддів тощо.

**Виклад основного матеріалу.** Відповідно до штатного розпису, увесь штат співробітників Державного Сенату становив 185 осіб, на утримання яких виділялося із державного бюджету 2 млн 56 тис. 600 крб. Штат, власне, апарату Державного Сенату складав 74 особи, що включав у себе Президента, скарбника, езекутора, реєстратора, молодшого реєстратора, працівників канцелярії першого, другого, третього ряду та співробітників архіву. Самих сенаторів мало бути 59 осіб.

Вищою посадовою особою Державного Сенату і одночасно головою Загальних зборів Державного Сенату визнався його президент. На цю посаду Наказом гетьмана П. Скоропадського від 30 серпня 1918 р. був призначений видатний український історик М. Василенко (1866-1935 рр.) [2].

Головою карного Генерального суду був призначений М. Чубинський, який очолював до цього Міністерство юстиції і паралельно виконував функції заступника голови Ради Міністрів Української Держави. Уведений за посадою з 26 липня 1918 р. до складу сенаторів Загальних зборів Державного Сенату, він подав

прохання про звільнення із посад, які обіймав у центральних органах державної влади. П. Скоропадський задовольнив це прохання.

Відповідно до штатного розпису Державного Сенату, до карного Генерального суду мало входити, окрім голови, 11 сенаторів. Скупа біографічна інформація, а також відомості про проходження ними служби на відповідних посадах, нами виявлені у формулярних списках їхніх особистих справ, що зберігаються у фонді Державного Сенату. Ці відомості потребують оприлюднення, адже в окремих роботах дослідників та й у мемуарній літературі діячів Української Центральної Ради побутувала думка про те, що члени Сенату Української Держави, у своїй більшості, були людьми неукраїнського походження з «українофобськими настроями» [3, с. 46], а колишні судді генерального суду УНР узагалі були звільнені із своїх посад і не потрапили до складу сенаторів [4, с. 270].

Для повноти характеристики членів Державного Сенату варто навести висловлювання А. Марголіна щодо тих сенаторів, які мали досвід роботи в Правительствующому Сенаті Російської імперії, а після здійснення більшовицького перевороту в Росії переїхали в Україну. «Было очевидно, что многие из них поехали в Киев в добросовестном заблуждении, что старый правительствующий Сенат переносится туда на время владычества в Великороссии большевиков для обслуживания территории Украины, как находящиеся вне владения советского правительства» [5, с. 70], – такими видавалися настрої колишніх російських, а тепер нинішніх українських сенаторів, які роботу в Державному Сенаті незалежної держави вважали продовженням своєї діяльності на користь «єдиної і неподільної Росії».

Достатньо курйозна ситуація склалася зі ще одним діячем Української Народної Республіки Сергієм Шелухінім. Саме він з 26 березня 1918 р. очолював Міністерство судових справ УНР, усі накази якого «Грамотою до всього українського народу» від 29 квітня 1918 р. П. Скоропадський визнав не чинними. Проте, наказом гетьмана від 7 червня 1918 р. С. Шелухін (1864-19.рр.) призначався суддею карного департаменту Генерального суду з 29 квітня 1918 р., згодом – сенатором карного Генерального суду Державного Сенату.

Адміністраційний Генеральний суд Державного Сенату з 3 серпня 1918 р. очолював Дмитро Андрійович Носенко. Саме він 3 вересня 1918 р. на перших Загальних зборах Державного Сенату був обраний від імені Сенату до складу колегії Верховних правителів, що тимчасово заміняли главу держави на період його відрадженьня до кайзерівської Німеччини [6, арк. 1-4].

За узвичаєною практикою Правительствующого Сенату, усі три генеральні суди поділялися на експедиції та відділи. Розподіл сенаторів по відділах відбувся на першому розпорядчому засіданні карного Генерального суду Державного Сенату від 14 вересня 1918 р. Перший відділ, до якого входили сенатори М. В. Литовченко (колишній обер-прокурор карного касаційного департаменту російського Правительствующого Сенату) і П. Яценко, очолював сенатор Н. С. Грабар (сенатор першого департаменту російського Сенату). У другому відділі виявили бажання працювати сенатор першого департаменту російського Сенату О. Ф. Юршевський та А. Д. Марголін. До них приєднався уродженець Чернігівщини, дійсний статський радник, член Одеської судової палати К. В. Ляхницький.

На чолі другого відділу стояв сенатор Г. С. Маньковський, який, працюючи до цього сенатором карного касаційного департаменту Правительствующого Сенату, мав постійне місце проживання у Москві [7, арк. 1].

І, нарешті, третій відділ, до якого увійшли: Г. Г. Гречко, уродженець м. Миргорода, належав до спадкового дворянства, православний, генерал-майор. З 12 травня 1917 р. – голова Омського окружного військового суду; А. М. Мочульський, випускник юридичного факультету Харківського університету; С. К. Гогель, колишній сенатор першого департаменту імператорського Сенату, професор, магістр карного права. Очолював третій відділ колишній член першого департаменту Правительствующого Сенату В. В. Равський [8, арк. 2].

Головою цивільного Генерального суду 3 серпня 1918 р. був призначений колишній сенатор цивільного касаційного департаменту колишнього Правительствующого Сенату П. Н. Гусаківський. За тією ж традицією сенатори цивільного суду поділилися на чотири відділи, до яких входили 4-5 сенаторів і один товариш прокурора. Перший, другий і третій відділи очолювали колишні сенатори цивільного департаменту Правительствующого Сенату О. І. Морозов, В. С. Назимов та К. П. Краснянський. Колишній обер-прокурор російського Сенату М. С. Виногородський став керівником четвертого відділу цивільного Генерального суду Державного Сенату.

У третій експедиції працював дійсний статський радник, сенатор О. М. Бутовський, У 1891 р. закінчив юридичний факультет університету Святого Володимира з дипломом першого ступеня.

2 січня 1918 р. О. М. Бутовського обрано генеральним суддею Української Народної Республіки. 3 серпня 1918 р. – призначений секретарем цивільного Генерального суду Державного Сенату.

До складу цивільного Генерального суду також входили такі сенатори як колишній сенатор другого департаменту Російського Правительствующого Сенату М. М. Товстоліс, голови департаментів Петроградської судової палати Д. В. Литовченко та Д. П. Стіна, колишній голова департаменту Харківської судової палати П. Я. Примо, судді Генерального суду УНР О. Х. Хруцький, П. Ачкасов, Чернявський, голови департаменту Київської та Одеської судових палат, відповідно, О. П. Бокша та Кондрацький [9, арк. 1].

Сенаторами Загальних Зборів ДС з 26 липня 1918 р., окрім М. Василенка, були призначені С. Завадський та І. Кістяківський. Перший 19 січня 1917 р. призначається сенатором цивільного касаційного департаменту Сенату Російської імперії. У кінці липня 1918 р. він призначається сенатором з одночасним залишенням на посаді Державного секретаря.

Ігор Кістяківський також поєднував дві посади – Міністра внутрішніх справ та сенатора Загальних зборів.

Отже, до групи сенаторів адміністраційного Генерального суду належали як колишні судді Генерального суду УНР, так і новопризначені, із числа колишніх сенаторів, суддів, прокурорів, обер-прокурорів Російської імперії. Щоправда, не усі судді департаментів Генерального суду УНР були запрошені до роботи в Державному Сенаті. Так, суддя генерального суду К. Товкач не був призначений на посаду сенатора із-за відсутності необхідного досвіду в роботі сенатора, про що йому було повідомлено безпосередньо Міністром юстиції О. Романовим.

Навпаки, суддя Генерального суду УНР М. І. Радченко (1867 р. н.) з 26 липня 1918 р., відповідно до наказу гетьмана № 149 від 3 серпня 1918 р. був призначений сенатором адміністративного суду Державного Сенату.

З 26 липня 1918 р. на посаду сенатора призначений начальник Головного управління в'язниць Української Держави Андрій Григорович В'язлов.

Залежно від спеціалізації сенаторів та компетенції адміністративного Генерального суду, наказом № 7 Прокурора адміністраційного Генерального суду Державного Сенату від 1 вересня 1918 р., тимчасово він був поділений на три експедиції та чотири відділи, кожен із яких складався із п'яти сенаторів. До першої експедиції входили перший та другий відділ, які, відповідно, очолювали сенатори Д. А. Носенко та О. М. Невіров. Останній тривалий час працював сенатором другого департаменту російського Правительствующого Сенату.

Друга експедиція включала в себе третій відділ, який очолював сенатор Р. Г. Шлейфер. У компетенції цього відділу перебували фінансові справи (податкові, грошові надходження з державної скарбниці та визнання прав по службі).

Колішній сенатор цивільного касаційного суду Правительствующого Сенату Російської імперії Василь Васильович Ілімов очолював четвертий відділ, котрий входив до складу третьої експедиції.

До складу адміністраційного Генерального суду, крім названих, були призначені й інші особи. Зокрема, з 26 липня 1918 р. сенатором став знаний діяч українського національного руху, старший прокурор Генерального суду УНР Дмитро Васильович Маркович [10, арк. 1-4].

Сенатором адміністративного суду був призначений генеральний суддя адміністративного департаменту Генерального суду УНР, ординарний професор Університету Святого Володимира Б. О. Кістяківський (1868 р. н.). До когорти сенаторів потрапив і колишній комісар у справах України при Тимчасовому уряді, відомий діяч українського національного руху П. Я. Стебницький (1862 р. н.).

Відомий у Російській імперії вчений, професор Петербурзького університету Мігулін також отримав призначення на посаду сенатора адміністраційного суду ДС Української Держави.

Мантію сенаторів адміністраційного Генерального суду одягли: колишній член Ради Міністерства

юстиції, виконуючий обов'язки товариша обер-прокурора другого департаменту РПС, що народився в с. Ієрновка Павлоградського повіту Катеринославської губернії, С. М. Майборода; колишній депутат Першої Державної Думи Я. К. Імшенецький; товариш обер-прокурора цивільного касаційного департаменту РПС Г. О. Собічевський; А. Попов, який ніколи не був генеральним суддею УНР, як про це помилково вказано у наказі гетьмана П. Скоропадського від 3 серпня 1918 р.; прокурор Київської судової палати С. Чебаков; генеральний суддя УНР Пухтинський; товариш державного секретаря В. Ф. Романов; присяжний повірений округи Московської судової палати Хвостов, ім'я та по-батькові якого не вказано навіть у матеріалах його особистої справи сенатора. Уродженець Чернігівської губернії Г. С. Шиянов став сенатором адміністраційного суду з посади генерального судді УНР.

На підставі архівних матеріалів фонду Державного Сенату (Ф. 905) нам вдалося виявити прізвища сенатора, який не потрапив до жодного із опублікованих в «Державному віснику» наказів гетьмана, не знайшов свого місця у списку сенаторів «Історії України» Д. До-

рошенка. Мова йде про сенаторів М. М. Вороновича [6, арк. 1], детальнішої інформації про якого нам виявити так і не вдалося.

**Висновки.** Судове провадження в департаментах Генерального суду, а потім Державного Сенату Української Держави здійснювали як судді, обрані УЦР, так і сенатори, призначені наказами гетьмана П. Скоропадського. За матеріалами архівних справ автору вдалося виявити біографічні дані окремих сенаторів Державного Сенату, уточнити їхні прізвища, імена і по-батькові. Знайдені відомості дають підставу стверджувати, що переважна більшість сенаторів, призначених на посади до Державного Сенату УД мали українське походження або пов'язані з Україною своєю попередньою діяльністю. Велика кількість їх отримала юридичну спеціальність у Київському чи Харківському університетах. Це були досвідчені, високопрофесійні юристи, здебільшого практики, котрі на різноманітних посадах пройшли вишкіл у вищих судових установах Російської імперії. Більшість із них була витребувана Тимчасовим урядом, який не міг не скористатися досвідом як теоретиків різних галузей права, так і практиків правоохоронної діяльності.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923. – У 2-х томах. – Т. 2. – Українська гетьманська держава / Дорошенко Д. – Ужгород : Б. в., 1930. – 510 с.
2. Киевская мысль. – 1918. – 4 августа (22 июля). – № 129.
3. Доленга С. Скоропадщина і скоропадчуки / Доленга С. – Варшава, 1934. – С. 46.
4. Шкільник М. Україна в боротьбі за державність в 1917-1921 рр. / Шкільник М. – Торонто, 1971. – С. 270.
5. Марголин А. Д. Украина и политика Антанты (Записки еврея и гражданина) / Марголин А. – Берлин : С. Ефрон [б.г.]. – 393 с.
6. ЦДАВОВУ у м. Києві. – Ф. 905. – Оп. 2. – Спр. 15. – Об избрании члена коллегии Верховных правителей, вследствие письма пана Гетмана от 3 сентября 1918 г. – 4 арк.
7. ЦДАВОВУ у м. Києві. – Ф. 2207. – Оп. 2-л. – Спр. 1842. – Про службу сенатора карного генерального суду ДС Маньковського Григорія Степановича. – 1 арк.
8. ЦДАВОВУ у м. Києві. – Ф. 905. – Оп. 5. – Спр. 286. – Журналы распорядительных заседаний. – 22 арк.; Ф. 2207. – Оп. 2-л. – Спр. 2516. – Про службу сенатора карного Генерального суду Равського Володимира Васильовича. – 1 арк.
9. ЦДАВОВУ у м. Києві. – Ф. 2207. – Оп. 2-л. – Спр. 263. – Про службу сенатора цивільного генерального суду Д. С. Бокша Олександра Івановича. – 1 арк.
10. ЦДАВОВУ у м. Києві. – Ф. 2207. – Оп. 2-л. – Спр. 1842. – Про службу сенатора адміністраційного генерального суду ДС Марковича Дмитра Васильовича. – 5 арк.